

GİRİŞ

Toplumların en belirgin özelliği dinamik bir yapıyı içermeleridir. Bu dinamizm de farklılaşma üzerinde temellenmektedir. Toplumların en küçük birimlerine kadar inen farklılaşma ögesi çeşitli oluşumlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Böylesi farklılaşmış bir yapı beraberinde toplumsal gereksinimler doğrultusunda değişmiş ve giderek incelmış eylemleri, çeşitli şekillerde niteleyen, anlamlandıran bir değerler sistemini de oluşturmaktadır.

Sözkonusu sistem de varlığının devamını, mevcut değerlerin, bilgilerin ve becerilerin yeni kuşaklara iletilmesinde ve onlara kazandırılmasında bulur. En genel anlamda buna Eğitim diyebiliriz (1). Bu bağlamda, sistem açısından olduğu kadar, bireyin toplumsal konumu açısından da eğitimin özel bir önemi vardır. Ailede, çocuğun doğumuyla birlikte başlayan sosyalizasyon süreci, arkadaş grubunda, okulda, çalışma grubunda ve diğer toplumsal çevresi içinde formel ya da informel olarak yaşanmaktadır.

Bir toplumda istendik olan ve ona değerler sisteminde büyük önem verilen etkinlikleri gerçekleştiren insanlar, yüksek bir statüye sahip olurlar. Bu bireyler, çoğunlukla sözkonusu etkinliğe yönelik uzun ve yoğun bir eğitimden geçmiş kişiler olmaktadır. Eğitime bağlı olarak statü değişikliği, etkinliği gerçekleştiren için toplumsal bir hareketlilik anlamına gelmektedir. Bu nedenle bireyler, olabildiğince böylesi bir eğitimden en iyi şekilde yararlanma sürecinde, eşit şansa sahip olmak isterler. Çünkü eğitim günümüzde toplumsal hareketliliği sağlayıcı temel bir öge olmaktadır (2).

Bilindiği gibi bu durum, sanayileşmeyle birlikte, ekonomik yaşamın gerektirdiği işgücünün niteliğinin giderek artırılması

(*) Araştırma Görevlisi., E.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

zorunluluğundan kaynaklanmıştır. İncelmiş bir işbölümünde artan uzmanlaşma, insanların hızla değişen toplumda yaşayabilmek için formel bir eğitimden geçerek belli formasyona sahip olmasını gerektirmiştir. İşgücünün niteliğinin artması da, elde edilen mesleklerin yapısını ve buna bağlı olarak da prestijini yükseltmiştir. Böylece, insanların son aşamada kazandıkları ödül de giderek büyümüştür.

Bu anlamda eğitim, bir yandan bireylerin yüksek bir yaşama düzeyi elde etmelerinin yolu olmaktadır. Diğer yandan toplumun gelişmesi ileri düzeyde bir siyasal ve toplumsal yaşamı gerçekleştirmenin temel bir yolu olmaktadır(3).

Nitekim sanayileşme, aileyi küçültüp, kadını çalışma yaşamına katarak, bireyin dikey hareketliliğini gerçekleştirdiği gibi, aynı zamanda değerler sistemini değiştirmeye başlamış, eğitim ve siyaset kurumlarına etkinlik kazandırmıştır(4).

Tüm bu değişimler, sanayi toplumunun açık ve dinamik bir toplumsal yapıya sahip olduğu anlamına gelmektedir. Söz konusu açıklık, kanun önünde eşitlik, yasal fırsat eşitliği, kişisel girişim özgürlüğü ve siyaset, ekonomi ve eğitimde sınırlamaların en alt düzeyde olması temeline dayanmaktadır(5).

Yapılan bir çok toplumsal hareketlilik çalışmalarından hareketle, somutta olaya baktığımızda, şöylesi bir görünümle karşılaşmaktayız. Bedensel olmayan mesleklerdeki erkeklerin çoğu, bedensel mesleklerdeki erkeklerden daha fazla prestije sahiptir, çoğunlukla erkekler arasında beyaz yakalıların konumları, bedensel işlerde çalışanlardan daha yüksek geliri beraberinde getirir; genelde bedensel olmayan konumlar, bedensel konumlara göre daha fazla eğitimi gerektirmektedir; bedensel olmayan işlerde çalışanların kendilerini bir üst sınıfın üyesi olarak onların rollerinde, tüketim modellerinde düşünmeleri daha olası olmaktadır(6).

Buradan hareketle kısaca, toplumsal hareketliliğin bedensel işlerden, daha fazla eğitimi gerektiren bedensel olmayan işlere doğru gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Günümüze kadar yapılan toplumsal hareketlilik çalışmalarında, mesleksel hareketliliğin ele alınması yanında, örneklem grubunu da erkeklerin oluşturduğu görülmüştür(7). Bu çalışmamızda ise, toplumsal hareketlilik

sürecinde eğitim ögesi ele alınırken, örneklem grubunu kadınlar oluşturacaktır.

Genelde bir toplumdaki bireylerin eğitim olanakları üzerinde, yetenek farklılıklarının yanında, sahip oldukları sosyo-ekonomik düzeyleri de etkili olabilmektedir. Dolayısıyla toplumumuzda sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan temelde kır ve kent farklılığının olması nedeniyle, konu bu farklı yapılar içinde ele alınacaktır.

I. KIRSAL KESİMDE KADIN

Kadının toplumdaki yerinin yasal, ekonomik ve siyasi hakları açısından az gelişmiş ülkelerde farklı bir durumu vardır. Sözkonusu farklılık, teorik planda ve yasalarda kadın erkek eşitliği mevcut olsa bile, uygulamada kendini göstermektedir. Bu nedenle, toplumumuzda da kadının özellikle kır ve kent yaşamında uygulamada, farklı bir statü içinde bulunduğu görülmektedir(8).

Toplumumuzdaki eğitim sistemi ve bu sistem içinde kadının yeri, kadını doğa ile mücadeleye hazırlamamakta, insan-doğa ilişkisi sürecinden ziyade insan-insan ilişkisinde görev almaya yöneltmektedir. Böylece, bir üretici güç olarak yeterince gelişemeyen, üretim araçlarını da geliştiremeyen kadının ekonomik temeldeki yerini güçlendirmesi de zorlaşmaktadır. Diğer yandan, eğitim sisteminin dışında kalan kadın ise üreticidir, doğayla ilişki içindedir. Fakat, doğayı gereksinimlerine göre biçimlendirecek teknik beceri ve bilgilere sahip olmaması, ona niteliksez işgücü olmaktan öteye geçme olanağı bırakmamaktadır(9).

Bu temelde, kırsal yerleşimdeki kadınların çalışma statüsü, onların hâlâ korunan geleneklerin ekonomik temellerini açıklar. Köy kadınlarının ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaları kocanın ailesi tarafından kadının ailesine "başlık" parası ödenmesinin nedenidir, denilebilir. Kadın yaşamı boyunca evlenmeden önce kendi ailesinde, evlendikten sonra eşin ailesinde ücretsiz bir işgücü olmaktadır. Bu durum, geniş aile sistemlerinde emek yoğun üretimin olduğu durumlarda yaygınlaşmaktadır(10).

Kırsal yerleşim yerlerinde, kız çocuklarının okula gönderilmemeleri ya da devamsızlık durumları sadece egemen değerler sistemiyle açıklanamaz. Çünkü hedef alınan kitleye

ulaştırılan hizmetlerin yapısı ve miktarı da bu konuda etkili olabilmektedir.

Bu nedenle, ilk öğrenim kanunen zorunlu kılınsa bile, uygulamada kanun bazı bölgelerde, olanaksızlıklardan dolayı geçersiz kalmaktadır. Bu durumda çocukları arasında aile, seçim yapma zorunluluğunda, mutlak kazanç sahibi olması gerektiğine inandığı erkeği seçmektedir. Onun eğitimi için de her türlü özveride bulunmakta ve köy dışına gönderebilmektedir(11).

"Yedi yaş nüfustan, yani ilkokula kayıt çağına gelenler arasında ilkokula kayıt yaptıranların oranlarının erkeklerde yüksek olmasının nedeni, kanımızca, toplumdaki değer yargılarının erkeği birincil öge olarak görmesidir. Erkek çocuk "adam olacak", "eli ekmek tutacak" ve önce "baba ocağına" katkıda bulunacak, sonra da evleneceği kadının geçimini sağlayacaktır. Oysa, kız çocuk "el"e gidecek, erkeğin bakımı altına girecektir. Öyleyse eğitim görmesi gereken, öncelikle erkek çocuktur"(12).

Kızların eğitimi konusunda önemli bir nokta, mevcut değerlerin kadınlarca da içselleştirilmiş olmasına bağlı olarak, bir sonraki kuşağı değerlendirirken, erkeklerle benzer bir bakış açısına sahip olmalarıdır.

Tablo 1: Okur-Yazar olan ve olmayan kadın ve erkeklerin gerek kız gerek erkek çocukları için yüksek öğretimi uygun görüp görmedikleriyle ilgili oran aşağıda gösterilmiştir.

	ERKEKLER		KADINLAR	
	Okur-Yazar %	Okur-Yazar Değil %	Okur-Yazar %	Okur-Yazar Değil %
Erkek çocuklar için Yük.Öğr. ya da Üniversite öğrenimine taraftar olanlar	42	43	60	53
Kız çocuklar için Yük.Öğr. ya da Üniversite öğrenimine taraftar olanlar	25	25	28	27

Kaynak: Rural Development Research Project; Preliminary Report Surveying Peasant Attitudes in Turkey by Frederick W. Frey. s. 10.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, genelde kız çocukların eğitimine erkeklere göre daha fazla önem veriyor gibi görünmektedir. Fakat asıl kız ve erkek çocuklar arasında tercih yapma aşamasında, kadınların da erkek çocuklarının eğitimine öncelik verdiği ortaya çıkmaktadır(13).

Kırsal yaşam içinde, böylesi eğilimler, kadının kendini algılayış biçimini ortaya koyduğu gibi, daha da önemlisi yaşamını düzenlemesi sürecinde de belirleyici olabilmektedir.

"Bu şartlar altında kadın için ailede kurulacak en önemli ilişki oğluyla olan ilişkisidir. Başlangıçta gelin olarak aileye girdiği zaman kendisine yeni olduğu, aileye yeni girdiği her fırsatta duyurulur, hatırlatılır. Statüsü düşüktür. Tüm ölçütlere göre, ne kadar iyi bir gelin olursa olsun ancak bir oğlan çocuğu dünyaya getirdikten sonra yeri ve önemi kabul edilir. Ancak o zaman daha yüksek bir statüye sahip olup, kocası ve kocasının ailesi tarafından kabul edildiğini anlar. Sonuç olarak tüm umutları, endişeleri, gelecekle ilgili planları büyümekte olan erkek evlat üzerinde yoğunlaşır. Anne her zaman için aile içindeki özellikle babaya karşı anlaşmazlık ve kavgalarda kendisini koruyup savunması için oğluna güvenir"(14).

Dolayısıyla içinde yer aldığı etkileşim açısından kadın, yukarıda ifade edildiği gibi, sahip olduğu statüye uygun olarak ilişkilerini düzenlemektedir. Bir sonraki kuşağa bakışı da, varolanın koruyucusu şeklindedir. Geleneksel tarzdaki üretim biçiminin yarattığı ilişkiler sistemi, güçlü yaptırım gücüne sahip kuralları ve sıkı denetimi içermektedir. Bu çerçevede kadının kızına yönelik sosyalizasyonunda da, amaç istendik değer, tutum ve davranışları kazandırmak olmaktadır. Bu nedenle kırsal yaşam biçimi içinde kadının konumunda olası değişiklik, ancak üretim sürecinde oluşacak olan değişmelere bağlı olarak ortaya çıkacaktır.

Kırsal kesimdeki kadınların eğitimden yararlanmalarının düşüklüğü, her an kullanılmaya hazır bir işgücüne duyulan gereksinim ve gidici olarak bakılan kızın eğitilmesiyle sağlanacak gelirin, erkeğe göre düşük olmasıyla açıklanabilmektedir. Ayrıca, köyde okul olmaması durumunda, kızın uzak bir okula gönderilmesini engelleyen toplumsal etkenler de koşulları ağırlaştırmaktadır. Tüm bunların sonucu olarak tarımda ücretsiz aile işgücü statüsündeki (1975 Nüfus sayımına göre 12 ve üstü

yaştaki) 5 milyon kadının 3.5 milyonu okur-yazar değildir. Kadınlardan ancak 1.3 milyonu ilkokulu bitirmiştir. Bunun üstünde eğitim yapmış kadın yok denecek kadar azdır. Üniversite giriş sınavına başvuranlar içinde ise, köy kökenli kızlar, toplam öğrencilerin % 2.6'sını oluşturmaktadır. Ancak son yıllarda tarımdaki makineleşme ve değişim ekonomisinin gelişmesi ile, kadınlara eğitim olanağı bir ölçüde doğmaktadır. Sonuçta bir kız çocuğu köyde doğduğunda ve orada kaldığında, aynı yaşam biçimi içinde yaşamını sürdürme olasılığı, bir üst yaşam biçimine ulaşma olasılığının çok üstünde olmaktadır(15).

Kırsal kesimde ortaya çıkan diğer bir gelişme de, eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak, tarımda çalışan kadınların sayısının azalmasıdır. Yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, ortaokul düzeyinde tarımla uğraşan kadın yok denecek kadar az sayıdadır. Kırsal kesimde sözkonusu kadınların çoğunluğu büyük olasılıkla, dışardan tayinle gelmiş ebe, hemşire, memur eşleri v.b. olmaktadır. Bunların dışında tarımda çalışan kadın sayısı düşüktür. Çünkü ilkokul düzeyinde, eğitim düzeyinin yükselmesi ile tarımsal uğraşandan kopma çok önemli bir eğilim olmamaktadır. Bu nedenle, genel olarak kadınlara verilen eğitim, doğrudan doğruya kırsal meslek yapısını değiştirecek kadar önemli bir role sahip değildir (16).

Sonuçta, geleneksel kesimin geçim biçimi temelinde, düşük ekonomik düzeyin yanında, geleneksel değerlerin geliştirici etkisiyle, evin geçimini sağlama rolü verilen erkeğin eğitilmesi durumunda sağlanacak ekonomik verimliliğin, belirleyici gücüyle, kız çocuğunun eğitiminin ikinci plana itildiğini söyleyebiliriz. Böylesi koşullarda kadının toplumsal hareketliliğinden söz etme, ancak tarımsal işgücünün dışına çıkıldığında mümkün olabilmektedir. Bu da, belirli bir eğitime sahip olarak farklı uğraş edinme ya da uğraş değişikliği yaratacak bir coğrafi hareketliliğe girme yoluyla sağlanabilmektedir.

Örneğin, köy kadınlarının yüklendiği ağır işler gözönünde bulundurulduğunda, kente göç etme, gidilen bölgede alt yapı yetersizliği olsa bile, kadının sosyo-ekonomik statüsünde ve refahında önemli bir iyileşme yarattığını söyleyebiliriz(17).

II. KENTSEL KESİMDE KADIN

1950'lerden sonra, pazar için üretimin yapılmaya başlanması, tarıma giren teknolojinin sözkonusu kesimde işgücü açığa çıkarması, ulaşımın kolaylaşması ve köy ile kent arasındaki ilişkilerin sıklaşması, kırsal nüfusun bir kısmını kente ittiği gibi, eğitimin önemini de arttırmıştır.

Kentlere göç olayı, köyde ekonomik açıdan faal görünen kadınları, en azından istatistiklerde ev kadını, yani ekonomik olarak faal olmayan kesitine itmiştir. Aile olarak kente göçeden kadınların yaşam düzeylerinde, kadının ekonomik katkı ve üretkenliğine gereksinmeyi kaldıracak ölçüde bir ilerleme olmasa bile, sadece topraktan kopma kadınla erkek arasındaki geleneksel işbirliğini bozarak, kadının ekonomik etkinliklerini sınırlamıştır (18). Kente gelen köylü kadını, ekonomik faaliyette bulunduğu toprağını köyde bıraktığı gibi, onun yeni yerleşim yerlerinde ücretli işgücü durumuna gelmesi de engellenmiştir. Kentte iş ve ev yerlerinin birbirinden uzaklaşmış olması, çocuklarının bakımı sorununu yaratmakta ve zaten okur-yazar olmaması da herhangi bir işte çalışmasını güçleştirmiştir. Tüm bunların yanında kadının çalışmasına ilişkin aile içindeki tutumun, kent yaşamının bilinmezliklerle dolu olması nedeniyle, olumsuz olması başlı başına bir engel oluşturmaktadır.

Kente göç eden erkek, genelde bir bocalama dönemi geçirmektedir. Çünkü kadını köyde çalışma yaşamının dışında düşünmezken kentin güvensiz ortamında, çalışma dışında düşünmeye zorlanmaktadır. Bu nedenle çalışma konusunda, köyde tutucu olmayan erkek kentte tutuculaşmaktadır. Fakat kentte kalış süresi arttıkça en önce ve kolay değiştirdiği tutum da kadının çalışmasıyla ilgili olmaktadır(19). Böylece aile yapısında ortaya çıkan değişmeler, aile içi etkileşim biçimini ve yoğunluğunu da giderek değiştirmeye zorlamıştır.

Çeşitli kentlerdeki gecekondü kesiminde yapılan araştırmalar, okur-yazar olmayan kadınların % 60 olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu oran kimi zaman % 35 ile % 60.5 arasında değişmektedir. Bunun bir sonucu olarak da kadınlar bu kesimde ancak örgütsü, düşük gelir ve prestije sahip işlerde istihdam edilmektedir(20).

Diğer yandan kentte kalış süresine bağlı olarak eğitim konusunda cinsiyet ayrımını azaltıcı bir tutuma doğru değişim yaşanmaktadır. Bu değişim içinde, kızlarla erkeklerin karışık okuması, öğrenim görme açısından farklılık olmaması yer almaktayken, seçilecek meslekler konusundaki tutum, çok az değişen bir sınıflama içinde korunmaktadır, denilebilir(21).

Kentte kalış süresine bağlı olarak, kadının kanun görevlisi olarak çalışma yaşamına girmesini isteme artarken, özel işyerinde çalışmayı onaylama oranı da artmasına karşın, sözkonusu oran oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Genel eğilim "kadına özgü işlerden" "istenilen her türlü mesleğe girebilmeleridir" görüşüne doğru değişmektedir(22).

Kırdan gelenler için temel etkilenim kaynağı olan kent yaşamında kadının eğitimi, kırdan oldukça farklılaşmaktadır. Artan sanayileşmenin değerler sisteminde gereksindiği değişimleri yaratma yönündeki etkisine bağlı olarak istendik eğitim düzeyinin giderek yükselmesi, eğitim kurumlarının daha fazla hizmet sunması ve kent ailesinde kızların sahip olduğu yükümlülüklerin kırdan farklı olması, kız çocukların eğitilmesini de arttırmaktadır. Fakat durum kendi içinde de ailenin sosyo-ekonomik düzeyine bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Kentte üst gelir düzeyindeki ailelerin lüks tüketim mal ve hizmetleri arasında eğitimde bulunmaktadır. Bu nedenle kızların yüksek eğitime aile, psikolojik doyum dışında herhangi bir beklentiye girmemektedir. Dolayısıyla bu, kızların eğitimi, aileden gelen sınıf statülerini sağlamlaştırmaktadır. Sözkonusu statü meslek yaşamına girme ya da evlilik yoluyla büyütülebilmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalarda, daha iyi eğitilen kadınların işgücüne katılım olasılığının diğerlerine göre daha yüksek olduğu (tarım dışında) ortaya çıkmaktadır (23).

Orta ve düşük gelir düzeyindeki kent ailelerinin kızların eğitimi konusunda kır ailesine benzer şekilde ekonomik kazanç hesapları yaptığı görülmektedir. Bu durum, ailenin eğitim giderlerini karşılama gücü, kız çocuğun yetenekleri, çalışma yaşamına girerek ileride gelir sağlama olasılığı ile ilişkili olmaktadır. Yine de sonuçta bu ailelerin kız çocuklarının, kırdaki kızlara göre daha yüksek eğitime sahip olma olasılıkları çok daha fazla artmaktadır(24).

1973-1974 öğrenim yılında resmi ya da özel ortaokullara yeni kayıt yaptıran öğrenciler arasında kızların oranı % 28'di ve bu kızların yalnızca % 5'i köyden gelmekteydi (25). 1974-1975 öğretim yılında üniversite giriş sınavına başvuran ve kazanan öğrencilerin nitelikleri de, sosyo-ekonomik faktörün etkisini gösterir niteliktedir. Sözkonosu yılda, başvuran öğrencilerin % 22.6'sı, kazananların % 28'i kız öğrenci, başvuran kızların % 8.7'si kır kökenlidir ve sınavı kazanan kız öğrencilerin % 54'ü üç büyük kentten gelmektedir. Baba mesleklerine bakıldığında ise, kızların % 18'nin babası çiftçi ve işçi olurken % 38'inin babası memur ya da uzman meslek sahibi olduğu görülmektedir (26).

1980 Nüfus sayımına göre ülkemizde ilkokul mezunu kadınların % 5'i, ortaokul mezunlarının % 12.2'si, Lise mezunlarının % 38.7'si, teknik öğrenim yapanların % 51.2'si ve yükseköğrenim yapanların % 80'i tarım dışında işgücüne katılmaktadır (27).

Kadın görevlilerin kurumlar arası dağılımına bakıldığında ise, kadınsı çalışma alanının başında gelen M.E.B.'den son yıllarda bir düşme görülmektedir. 1976 yılında toplam kadın görevliler içinde söz konusu kurum, kadınların % 46.3'ünü, 1978'de % 42.0 sini ve 1980'de ise % 35.2'sini istihdam etmektedir. Erkek kamu görevlilerin en yoğun oldukları dini hizmetler (% 98.3), emniyet hizmetleri (% 97.1), teknik hizmetler (% 87.7) ve yardımcı hizmetler (% 82.7) alanlarında kadınların sırasıyla % 1.7, % 2.9, % 12.3 ve % 17.3 olduğu görülmektedir (28).

İşgücüne katılan kadınların en yoğun buldukları kesim olan kamu kesimindeki dağılıma bakıldığında, kadınların genellikle "kadınsı" çalışma alanlarında yoğunlaştıkları ve cinsiyet temelinde yapılan sınıflamanın geçerliliğini pek kaybetmediği görülmektedir.

Örneğin sekreterlik ya da büro makineleri kullanımı gibi konularda yapılan mesleki eğitim, günümüzde kızlara özgü bir eğitim olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak, bugüne kadar yönetim ve büro meslekleri içinde nispeten düşük rağbet edilen steno, daktilo gibi işlerin de yakın bir zamanda "kadınsı işlere" dönüşeceği anlaşılmaktadır (29).

Diğer yandan sanayide çalışan kadınların 1965 yılında % 92.9'u niteliksizken (okur-yazar olmayan, diplomasız okur-yazar, ilkokul mezunu), % 1.9'u nitelikli (meslek okulu, yüksek öğretim

yapmış) olmasına karşın, aynı yıl hizmetler kesiminde çalışan kadınların % 43.7'sinin nitelikli olduğu görülmüştür. 1975 yılında ise sanayideki nitelikli kadın işgücü yaklaşık 3 kat artarak % 4.9 olurken, hizmetler kesiminde bu oran % 41.1 olmaktadır (30).

Bu durumdan, sanayi sektöründe istihdam edilen kadın işgücü (ki bunlar daha çok kentin alt tabakasından gelirler) giderek daha nitelikli olma yönünde değişirken, nitelikli kadın işgücünün yavaş yavaş hizmetler sektörü dışına kaymaya başladığı ortaya çıkmaktadır.

Hizmetler kesimi içinde kadınların yoğun olarak katıldıkları bir alan da bankacılık olmaktadır. Bankacı kadınlar üzerinde yapılan bir çalışmada elde edilen veriler, % 61.5'nin Lise, % 28.9'nun yüksekokul ve % 9.6'nın ortaokul mezunu olduğunu göstermektedir. Ayrıca son yıllarda nitelikli işgücü talep edilmeye başladığı saptanmıştır. Kadınların anne-baba meslekleri ve eğitimine bakıldığında ise, % 88.6'sının annesinin ev kadını olduğunu ve % 59.6'sının ilkokul, % 17.3'nün ortaokul ve % 13.5'nin okur-yazar olmadığı görülürken; babalarının % 42.3'nün memur, % 26.9'nun tüccar-işadami, % 11.5'nin işçi ve % 32.7'si ilkokul, % 21.2'si ortaokul, % 19.2'si lise ve % 19.2'si de yüksekokul mezunu olduğu saptanmıştır (31).

Burada da görüldüğü gibi, iki kuşak kadınları arasında eğitim düzeyi açısından önemli bir farklılık olması yanında, ücretli işgücüne katılım konusunda da hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Ayrıca, toplumumuzda çocuk bakımı konusunun henüz çözümlenemediği ve çalışan kadınlar için çok önemli bir sorun oluşturduğu düşünüldüğünde, kadınlarda ortaya çıkan yukarı doğru hareketliliğin oranı daha da çarpıcı hale gelmektedir.

SONUÇ

Toplumumuz sanayileşme yönünde değişme içinde olan bir toplumdur. Dolayısıyla sanayileşmiş toplumlardan farklı olarak geleneksel toplum yapısının birçok niteliklerini ağırlıklı taşıdığı gibi, sosyo-ekonomik ve politik hayatta sanayileşmenin özgün sorunlarıyla da karşı karşıya bulunmaktadır. Böylesi bir ortamda hızlı değişen ekonomik koşullara karşın, değerler sisteminin aynı hızda değişmemesi kendini her toplumsal olay ya da olguda göstermektedir. Dolayısıyla, toplumumuzda kadının statüsü konusunda da oluşmuş bütünsel bir değerler dizgesi bulunmamaktadır.

Sanayileşme sürecinin kır ve kentte yarattığı yapısal değişikliklere koşut, bir yandan nitelikli işgücüne duyulan gereksinim, diğer yandan kırsal kesimde ortaya çıkan işgücü fazlalığı; aile yapısı ve kompozisyonunda değişmeyi zorunlu hale getirmiştir. Bu süreç içinde aile üyelerinin rollerine bağlı olarak taşıdıkları değerde de farklılaşma yaratmıştır. Böylece giderek çocuğun taşıdığı ekonomik değer, yerini psikolojik değere bırakmaya başlamıştır.

Değişme sürecinde artan işbölümüne bağlı olarak ortaya çıkan uzmanlaşmış meslekler olgusunun gerektirdiği nitelikli işgücünün sağlanması için formel eğitimin yaygınlaştırılması yoluna gidilmiştir. Bu konuda, açılan nitelikli işgücü yelpazesi ters çevrilmiş bir piramit olarak düşünüldüğünde geniş kısmını üst sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların işgal ettiği görülmektedir. Aşağıya doğru giderek daralan kısmı da alt sosyo-ekonomik düzeye açılmıştır. Diğer bir deyişle toplumun tabakalaşma piramidi eğitim düzeyi konusunda tersine dönmüştür. Bu aşamada yüksek eğitim düzeyine sahip olarak daha iyi bir meslek edinme yoluyla yukarı doğru toplumsal hareketliliği gerçekleştirme sürecinde cinsiyet ögesi ikinci plana itilmeye başlanmıştır.

Bu nedenle orta ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerin kızları, yine üst düzeyde bir eğitim yaparak, sınıfsal açıdan statülerini korudukları gibi, çalışma yaşamına girerek bir önceki kuşağa göre dikey toplumsal hareketlilik içine girmişlerdir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelen kadınlar, ücretli

işgücü durumuna gelirken, en azından zorunlu temel eğitimi alarak, ekonomik güçleri elverdiğince daha üst düzey eğitime yönelmişlerdir. Söz konusu kadınların yeni kuşaktaki hemcinslerinden beklentilerinin de "Daha yüksek bir eğitim ve daha nitelikli bir meslek" olduğu görülmüştür.

Burada önemli olan mevcut değerler sisteminin kadın ve erkeği, ailede ve toplumda cinsiyete dayalı rolleri üstlenmeleri yönünde etkili olmasıdır. Bu şekildeki geleneksel olarak ayrılaşmış yaşamın dışına çıkabilme ise; a- formel eğitime katılımda cinsiyete dayalı fırsat eşitsizliğinin giderilmesi; b- formel eğitim süreci de, cinsiyete dayalı olarak ayrılaşan rol dağılımıyla ilgili değerlerin dışlanmasıyla olası duruma gelecektir.

Böylece belirli derecede eğitilmiş ve çalışma yaşamına girmiş kadınlar, toplumsal statüsünü erkek çocuk üzerinde kurmaktan ya da geleceğini erkek çocukta görmekten kurtulabilecektir. Sonuç olarak, yalnızca sahip oldukları bireysel niteliklerle toplumda belli bir statüye sahip olabileceklerdir.

REFERANS NOTLARI

- 1) OZANKAYA, Özer, Toplumsilime Giriş (II. Baskı), A.Ü.S.B.F. Yay. No:431, Ankara, 1979, s. 269.
- 2) BOTTOMORE, T.B., Toplumbilim-Sorunlarına ve Yazınına İlişkin Bir Klavuz, Çev. : Ünsal Oskay, Doğan Yay., Ankara, 1977, s. 152-153.
- 3) OZANKAYA, Özer, a.g.e., s. 270.
- 4) TEZCAN, Mahmut, Sosyal ve Kültürel Değişme, A.Ü.E.B.F. Yay., No: 129, Ankara, 1984, s. 13.
- 5) ERGİL, Doğu, Toplum ve İnsan, Turhan Kitabevi, Ankara, 1984, s. 138.
- 6) LİPSET, S.M., BENDİX, R., Social Mobility in Industrial Society, University of California Press, California, s. 14-16.
LİPSET, S.M., ZETTERBERG, H.L., "A Theory of Social Mobility" Class, Status and Power-Social Stratification in Comparative Perspective (Sec ed), Ed: R. Bendix and S.M. Lipset, The Free Press A Division of Mac Millan Pub. Co. Inc. New York, 1953, s. 449-451.
- 7) FOX, Thomas, MULLLER, S.M., "Intra-Country Variations" Class, Status and Power. a.g.e., s. 574-581.
- 8) TÜTENGİL, E. Orhan, Az Gelişmenin Sosyoloji, Ülken Yay. 1980, İstanbul, s. 66-67.
- 9) TAYANÇ, Füsun, TAYANÇ, Tunç, Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın, Ankara, Tan-Düşünce Yay., 1981, s. 142.
- 10) KAZGAN, Gülten, "Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Meslek Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Statüsü Türk Toplumunda Kadın" Der: N.A. Unat, A.E.E. Yay. T.S.B.D., İstanbul, 1982, s. 146.
- 11) ONAY, Perihan, Türkiye'nin Sosyal Kalkınmasında Kadının Rolü, T.İ.B. Yay., Ankara, 1968, s. 126.
- 12) TAYANÇ, Füsun, TAYANÇ, Tunç, a.g.e., s. 124.

- ÖZBAY, Ferhunde, "Türkiye'de Kırsal-Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlar Üzerine Etkisi" Türk Toplumunda Kadın, a.g.e., s. 182.
- 13) Rural Development Research Project; Preliminary Report Surviving Peasant Attitudes in Turkey by Frederick W. Frey, s. 10. Aktaran: Perihan Onay, a.g.e., s. 146.
- 14) KIRAY, Mübeccel, "Küçük Kasaba Kadınları" Türk Toplumunda Kadın, a.g.e., s. 345.
- 15) KAZGAN, Gülten, "Türkiye'de Kadın Eğitimi ve Kadın Çalışması : Nedenler, Etkiler, İlişkiler ve Sonuçlar" Toplum ve Bilim, Üç Aylık Dergi, İstanbul, Bahar 1978, s. 40
- 16) ÖZBAY, Ferhunde "Türkiye'de Kırsal-Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlar Üzerine Etkisi" Türk Toplumunda Kadın, a.g.e., s. 182.
- 17) KAZGAN, Gülten, "Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Meslek Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Statüsü" Türk Toplumunda Kadın, a.g.e., s. 147.
- 18) TAN, Mine, Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi, T.İ.B. Kültür Yay., Ankara, 1979, s. 103.
- 19) TAN, Mine, Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi, a.g.e., s. 107.
- 20) GÖKÇE, Birsen, Gecekondu Gençliği, H.Ü. Yay. C-15, Ankara, 1971, s. 68.
- ŞENYAPILI, Tansı, Gecekondu-Çevre İşçilerin Mekanı, O.D. T.Ü.M.F. Yay., Ankara, 1981, s. 70-93 (tablo 16).
- 21) KARTAL, Ş. Kemal, Kentleşme ve İnsan, T.O.D.A.İ.E. Yay. No: 175, Ankara, 1978, s. 116-118.
- 22) KARTAL, S. Kemal, "Kentleşme Sürecinde Toplumsal Değişme Odağı Olarak Ankara" Kentsel Bütünleşme, T.G.A.V. Ortak Semineri, Ankara, 1982, s. 145.
- 23) KAZGAN, Gülten, "Türkiye'de Kadın Eğitimi ve Kadın Çalışması: Nedenler, Etkiler, İlişkiler ve Sonuçlar" Toplum ve Bilim, a.g.e., s. 41-48.
- 24) KAZGAN, Gülten, "Türkiye'de Kadın Eğitimi ve Kadın Çalışması: ..." a.g.e., s. 41-42.

- 25) D.İ.E. Milli Eğitim İstatistikleri 1972-1974'den aktaran: Türker Alkan, Kadın Erkek Eşitliği Sorunu, A.Ü.S.B.F. Yay. 475, Ankara, 1981, s. 46.
- 26) ÇAVDAR, Tefrik, TÜMAY, Demet, YURTSEVEN, Tuna, Yükseköğretime Başvuran Öğrenciler 1974-1975: Sosyo-Ekonomik Çözümleme, D.P.T. Yay. No: 1496, Ankara, 1976, Aktaran: Ayşe Öncü "Uzman Mesleklerde Türk Kadını" Türk Toplumunda Kadın, a.g.e., s. 259.
- 27)D.İ.E. 1980 Genel Nüfus Sayımı % 1 Örnekleme Sonuçları, s. 4-13.
- 28) ÇİTÇİ, Oya, Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar, T.O.D.A.İ.E. Yay. No: 200, Ankara, 1982, s. 108., çiz. 20-21.
- 29) TAN, Mine, Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi, a.g.e., s. 133.
- 30) KAZGAN, Gülten, "Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Statüsü" a.g.e., s. 169, Tab. XIII.
- 31) ÇİFTÇİ, Dilek, Bankada Çalışan Evli Kadınların Çalışma Koşullarının Aile Yapılarına Etkisi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1986, s. 89-94.